

ММК НЫН ЭКОЛОГИЯЛЫК ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ЧАГЫЛДЫРУУДАГЫ РОЛУ

Роль СМИ в освещении экологических вопросов The role of the mass media in covering environmental issues

Аннотация: Макалада Кыргызстандагы экологиялык көйгөйлөр, алардын чечилиш маселелери жана массалык маалымат каражаттарынын экологиялык көйгөйлөрдү чагылдыруусу баяндалып, алардын тематикалык жактан ар түрдүүлүгү анализге алынды. Экологиялык көйгөй тууралуу материал даярдоодо сакталуучу негизги эрежелер, мыйзамдар тууралуу да маалымат берилди.

Аннотация: В статье освещены экологические проблемы в Кыргызстане и их решения, освещение экологических проблем в СМИ и проанализированы их тематические различия. А также были рассмотрены основные правила и законодательства, соблюдаемые при подготовке материала об экологических проблемах

Annotation: The article deals with environmental problems in Kyrgyzstan and their solutions, coverage of environmental problems in the mass media and analyzed their thematic differences. The main rules and legislation observed in the preparation of material on environmental problems were considered too.

Урунттуу сөздөр: экология, экологиялык көйгөлөр, массалык маалымат каражаттары.

Ключевые слова: экология, экологические конгрессы, средства массовой информации.

Key words: ecology, environmental congresses, mass media.

Кыргыз коомчулугунда айлана-чөйрөнү коргоо жана экологиялык маданиятты калыптандыруу актуалдуу болууда. Бирок коомчулук канчалык денгээлде сапапуу, оперативдүү жана объективдүү маалыматка ээ болууда чоң маселени жаратып келет. Макаланы жазуунун максаты - атамекендик массалык маалымат каражаттары тарабынан экология темасын чагылдырылуунун жетишкендиктерин жана кемчиликтерин анализ кылуу.

Учурда кыргыз маалымат каражаттарында экология жана айлана-чөйрөнү коргоо маселелери атайын өз алдынча тема катары берилбейт. Ал эми адистешкен басылмаларда өзүнүн спецификасына жараша экологиялык проблематика илимий дискурс позициясында каралып, практикалык милдетти аткарайт.

Кыргызстан өндүрүш жагынан алганда, өнүккөн өлкө катары саналбайт. өндүрүш тармагы 90-жылдардын аягында, 2000-жылдын башында кайра жандана баштаган. Советтик доордо иштеп турган ишканалар мамлекеттин керектүү шарттары жок болгондугуна байланыштуу жабылууга мажбур болгон. 90-жылдардан кийин чет өлкөлүк капиталдын эсебинен токтоп калган ишканалар ишке киришкен. Учурда деле ири ишканалардын кепчулүгү чет элдик каржылоонун эсебинен иш алып барышууда. Экономика тармагында мындай жылыштар байкалганы менен экологиялык аспект эсепке алынбай келет. Экологиялык маселелер өтө өөрчүп кеткенде гана кейгей катары каралууда. Бүгүнкү күндө Кыргызстан дүйнө өлкөлөрүнүн арасынан жаратылышы жакшы сакталган өлкө катары эсептелинип келет. Бирок коркунуч бар экендигин дати эске алсак туура болчудай. Адамдардын этиятсыздыгы, шалаакылыгы табиятка кептеген зындарды алып келээри белгилүү. Эң алгач бул: таштандылар. Жаратылыш коюнунда чачылып жаткан таштандылар Кыргызстан элинин табиятка жоопкерчиликсиз мамиле кылгандыгын айгинелейт. Андан сырткары серепчилердин айтуусу боюнча учурда экологдорду ойлондурган беш маанилүү экологиялык кейгейлер бар: 1. суу ресурстарынын булганышы жана рационалдуу эмес колдонуу;

2. климаттын өзгөрүшү;
3. калдыктарды жөндөштүрүү саясаты;
4. био ар турдуулукту сактоо;
5. абанын булганышы.

Бул кейгейлврдү үч топко бөлүп кароого болот:

1. чечилишине глобалдык мамилени талап кылган кыйгыйлвр;
2. республикалык же регионалдык деңгээлде чечилүүчү кыйгыйлвр;
3. мамлекеттин компетенциясындагы уюштуруучулук мүнөздөгү кыйгыйлвр.

Адам баласынын жашоосун жаратылышсыз элестетүү кыйын. Дем алып жаткан аба, ичип жаткан суу, жана башканын баарын адам жаратылыштан алат.

Мына ошол өзү дем алып жаткан абасын таза кармоодо адамзат коому өнүккөн сайын терс таасирин тийгизип келет. Себеби, коом өнүгүп, ойлоп табуулар кычкып, авто унаалардын саны көбөйүп, абаны күндүн-күнгү булгап келет.

Экологияны сактап калууда окумуштуулар менен бирге Массалык маалымат каражаттары да өз аракеттерин жүргүзүп, коомго пайда алып келе турган макалаларын жарыялап, “экологиялык маалыматтарды” таркатып келүүдө.

“Экологиялык маалымат” тушунда биздин сүйлөм речибизге, экология жаатында иштеген журналисттердин жана уюмдардын лексиконуна сунгуп кирди. Муну менен катар экологиялык маалымат жөнүндө айтканда, ар ким ар башка нерсени тушунат, ал гана эмес бул тушундукту ар башка талдоонун аркасында талаштар да жаралып келет. Айлана-чөйрөнү коргоо жөнүндө өкмөттүн докладын, депутаттардын көптүрүп чыккан маэселерин, гезит, сайттардагы кыска макаланы жана илимий конференциядагы эксперттин сүйлөгөн сөзүн да экологиялык маалымат деп атаасак болот.

“Айлана-чөйрөгө байланыштуу маселелер боюнча маалымат алуу, коомчулуктун чечим кабыл алуу процессине катышуусу жана сотко кайрылуу жөнүндө конференция” бул тушундукту тереңдүү аныктайт:

“Экологиялык маалымат” жазуу жөнүндө аудиовизуалдык, электрондук жана башка материалдык түрдөгү темендүүлөрдү камтыган маалымат:

а) айлана-чөйрөнүн аба жана атмосфера, суу, топурак, жер, ландшафт жана жаратылыш объектилери, биологиялык ар турдуулук жана анын компоненттери сыяктуу элементтеринин абалы жана бул элементтер ортосундагы өз ара аракеттенүүсү;

б) энергия, ысык-суу жана нурлануу сыяктуу нерселердин факторлору, ошондой эле а) подпунктунда көрсөтүлгөн айлана-чөйрөнүн элементтерине таасир тийгизе ала турган ишмердүүлүк же чаралар, айлана-чөйрөнү коргоо чөйрөсүндөгү макуддашуу, саясат, мыйзамдар, пландар жана программалар жана айлана-чөйрөгө байланыштуу чечимдерди кабыл алууда пайдаланылган чыгымдарды таадоо;

в) адамдардын ден-соолугунун жана коопсуздугунун абалы, адамдардын жашоо шарттары, маданият объектилеринин, имараттардын жана курулмаларын абалы, аларга айлана-чөйрөнүн элементтеринин абалы кандай таасирин тийгизиши мүмкүн экендиги, б) подпунктунда көрсөтүлгөн факторлор, ишмердүүлүк жана чаралар.

Албетте, бул аныктама көптөгөн мүмкүн болуулардын бири гана болуп саналат. Бирок биздин көз карашта дал ушул аныктама бул тушундукту толук чагылдырат. Биринчи кезекте, аныктама экологиялык маалымат абаны булгай турган заттардын концентрациясы тууралуу, же жаныбарлар популяциясынын саны тууралуу, айтор “айлана-чөйрөнүн абалы жөнүндө маалымат” менен гана чектелбей турганын чагылдырат.

Деген эле дүйнөдө кандай гана проблема болбосун аны массалык маалымат каражаттарысыз элестетүү кыйын. Себеби, ар бир проблеманы эл журналисттер аркылуу угат, көрөт, окуйт.

Мына ошол сыңары, экологиялык кейгейлврдү чагылдыруу менен бирге журналисттер коомго талкуу жаратып, жаратылышты коргоого үндөп келишет. Экологиялык

кейгейлерду чечуунун бирден-ир куралы болуп массалык маалымат каражаттары эсептелинет.

Маалымат каражаттары мындай кейгейлерду кандай таризде чагылдырса, эл да ошондой кабыл алат. Ошондуктан аны чагылдурууда журналистиканын ролу чон,

Басылмалар сыяктуу эле, телевидениеде даты маалыматты кандай чагылдырып беруу журналисттен кез каранды. Калк болуп жаткан кейгейлер тууралуу маалымдалабы, ал кейгейге карата коом тарабынан кандай реакция кылынат, алынган маалыматка жараша болоору акыркы учурдагы окуялар тастыктоодо. Мисалы, Бишкек шаарындагы абанын бузулушу боюнча тематика массалык маалымат каражаттары тарабынан жетиштуу децгээлде чагылдырылып келген.

Мына ошондуктан массалык маалымат каражаттары экологиялык проблемаларды чагылдырууда атайын эксперттерден маалымат алып, аны коомго таркатып келишет. Мисалга алсак, “Азаттыктын” 2019-жылдын 12-октябрындагы “Сапатсыз бензин ден соолукту талкалап жатат”-деген аталыштагы жарыяланган материалын карасак болот. Анда сырттан алынып келинген сапатсыз бензиндер адамдардын ден-соолугуна терс таасирин тийгизип жаткандыгы тууралуу жазылып, атайын эксперттерден интервью алынган.

Бугунку кунде кепчулук жарандар учун жогоруда айтылгандай, экологиялык маалыматтын негизги булагы болуп массалык маалымат каражаттары эсептелип, бул кейгей коомчулукка кооптонууну жаратабы же тескерисинче, жакшы айлана-чөйрөгө болгон укуктарын коргоо боюнча чечкиндүү чараларга барышабы журналисттерден көз каранды болот. Муну менен катар экологиялык журналистика-экологиялык кейгейлерду чечуунун куралдарынын бири. Бул экологиялык темасын чагылдырган журналистке жоопкерчиликти артат. Башкысы журналист чагылдырып жаткан кейгей тууралуу езу жакшы билиши керек. Ал эми кейгейду сабаттуу жана туура чагылдуруу аларды оң жака чечилишине таасирин тийгизиши мумкун.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Джумагазиева Н.К. Освещение проблемы экологии в периодической печати Кыргызстана (1996-2010г.г) Бишкек, 2010.-150с
2. Боконбаев К. Дж. Экология,окужающая среда и безопасность Кыргызстана.-Бишкек.: ОсОО “ТАС” 2004.-175с.
3. Глобальные экологические конвенции: Возможности Кыргызстана: Тематический обзор.-Бишкек ПРООН, 2004-160с.
4. Горелов А. А Экология.-М.: Центр, 2000.-240 с.
5. Дылдаев М. М. Экологические проблемы г. Бишкек: Автореф.дис.канд.геог.наук.-Бишкек 2008.-25с.
6. Осмонбетов К.О., Осмонбетова Д.К. Экологический контроль и экологическая экспертиза. Бишкек, 1997.-118.

Рецензент: Акматова В.С. - филология илимдеринин кандидаты, И. Арабаев атындагы КМУ доценти.